

НОВАТА СИСТЕМА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ПОДПОМАГАНЕ И СОФИЙСКАТА ОБЩИНА (1934-1939)

Росица Стоянова

1934 година се оказва в много отношения съдбоносна за бъдещото развитие на страната. Острата стопанска криза постепенно отпуска своята хватка и още в първите месеци на годината се създават възможности за възстановяване на нормалния ритъм на живот. На 19 май е извършен военен преврат. Новите управляващи от средите на Военния съюз и Политическия кръг “Звено” поемат държавното кормило с претенцията да изградят «нова държава» и «национална надпартийна власт». Едни от първите им мерки са насочени към реформиране на местната власт в духа на италианската общинска система. На практика промените ликвидират съществуващия модел на общинско самоуправление, превръщат общините в най-малките подразделения на държавната машина, силно ограничават възможностите за самоинициативи и самостоятелни действия.¹ Така че, разглеждайки дейността на Софийската община в областта на общественото подпомагане, неизбежно се изправяме пред ред въпросителни: какво въздействие върху изпълнението на социалните задачи оказва централизирането на властта и липсата на партийно противопоставяне в общинския съвет; доколко полезни и отговарящи на нуждите на града и неговите жители са инициативите на общинската управа или те са съобразени и повтарят единствено общите насоки на държавната политика; какво отражение оказват новите взаимоотношения по линията държава - община върху финансирането на социалните дейности. На част от тези въпроси ще се опитам да отговоря в рамките на настоящото изложение.

Промените в управата на София следват дни след преврата. Столичният общински съвет е разтурен на 24 май. Същия ден за кмет на столицата е назначен инж. Иван Иванов - човек, доказал своите професионални и личностни качества в столичните общински служби. Първоначално социалната дейност на новата управа не бележи съществени различия. Вододел в нейното развитие поставя Наредбата-закон за общественото подпомагане, влязла в сила през но-

ември 1934 г. Законът уточнява понятието «обществено подпомагане»; определя категориите граждани, които се ползват от него, както и конкретните му форми; регламентира мястото и функциите на отделните звена, натоварени с неговото извършване и контрол; предвижда създаването на специален фонд за финансиране на дейностите. Амбицията е да се създаде единна система за социални грижи, в чийто център законодателят поставя държавата и общината. На общините и тяхната роля е посветен цял раздел от закона. Те се задължават да подпомагат тези свои граждани, които не са в състояние да се издържат със своя труд и не са обхванати от помощта на благотворителните организации. Разходите по финансирането на социалните програми се посрещат от общинския бюджет и от средствата, отпускани от държавния фонд. По закон фондът за обществено подпомагане предоставя на общините 35% от сумите, събрани в него. Контролът и ръководството на дейността се поверяват на кмета или на оторизирано от него служебно или вещо лице.²

За Софийската община първият резултат от влизането на закона в сила са организационните промени. Съществуващото до момента бюро за социални грижи става самостоятелно отделение. Броят на заетите в него служители се увеличава на 19, като 8 от тях, наречени сестри посетителки, непосредствено проучват състоянието на нуждаещите се. За началник е назначен Васил Радев, а от страна на кметската управа дейността му се контролира от помощник-кмета Христо Стоилов. Продължава практиката част от социалните дейности на общината да се извършват от Санитарното отделение, Столичното комисарство по продоволствието, Училищното настоятелство. Последното променя своя статут и от самостоятелен институт, субсидиран от общинския бюджет, се присъединява към нея.³

Първата задача, с която се заема новосъздадената общинска структура, е да направи основна проверка на нуждаещите се. До края на годината социалните съветнички регистрират 5 300 бедни семейства, разделени на две категории.⁴ Създаването през 1938 г. на Столична голяма община и включването на 8 от околните села към нея налага актуализирането на данните. Отделението се заема съвременно с тази дейност като към него са привлечени нови сестри посетителки. По данни на В. Радев през 1939 г. бедните в столицата са: I категория - 16 389 души (4 804 семейства) и II категория - 38 779 души (10 065 семейства). В проценти това прави около $\frac{1}{3}$ от населението на града и очертава много и тежки проблеми пред градските власти.⁵

Подобно на благотворителните организации общината дава преимущество на грижите за една от най-уязвимите категории жители - сираците. В тази посока тя вече е натрупала полезен опит и сега се опира на него. За разлика обаче от предходното десетилетие властите не се задоволяват да подпомагат дружествените приюти, а целенасочено се стремят да открият свои домове и

да обхванат в тях цялата възрастова група. Най-малките деца до 2 години продължават да се прибират и отглеждат в Яслите на дружество «Евдокия». Но столичната община щедро субсидира приюта, осигурява голяма част от средствата за строежа на новата сграда, плаща заплатите на част от медицинския персонал и пр.⁶ Следващата група сираци от 2 до 7 г. живеят в общинското детско огнище, а на 1 септ. 1935 г. отваря врати и общинският детски дом за деца от 7 до 18 г. Двата сиропитала приютяват около 120-140 малчугани.⁷ Така местните власти затварят цикъла от собствени социални домове, за да обхванат сираците до 18 годишна възраст. Но капацитетът на приютите е ограничен и те не могат да задоволят нуждите на големия град. Социалните работници са наясно с този факт и разчитат на сътрудничеството, опита и материалната база на благотворителните дружества. С общински средства се отглеждат сираци в сиропиталите «Княз Борис Търновски», «Битоля», «Княгиня Евдокия», «Родина», «Царица Елеонора», «Отец Паисий», в домовете «Наше огнище» и «Спасете децата». Според обобщените данни на социалните работници, през 1939 г. общината е поела издръжката на 541 деца, като се обхващат и такива със здравословни проблеми или с криминални прояви.⁸

Освен за сираците немалко от усилията на социалните служби са насочени към облекчаване положението на потомството на градската беднота. Утвърдена и широко практикувана форма продължават да бъдат безплатните ученически трапезарии. Но докато през отминалите години подкрепата се изразява главно във финансиране на дружествените инициативи, сега общинските власти и училищното настоятелство създават цяла мрежа от собствени трапезарии. През 1935 г. те са 27 и в тях средно на ден се хранят по 6 555 деца. Цифрите се запазват почти непроменени през следващите години.⁹ По-нататъшно развитие придобива и друга, пренебрегвана до момента, дейност - осигуряването на лятната почивка на бедни ученици чрез летните колонии и игрищата. Продължава и общото подпомагане на бедни деца. Най-ефективно то се провежда чрез училищното настоятелство и чрез отделните училища. Оттам нуждаещите се ученици имат възможност да получат безплатно облекло, учебници, да участват в излети извън града и пр. Обобщените данни за учебната 1939-1940 г. показват, че на 77,5% от бедните ученици в столицата са предоставени учебни помагала, а на 55,44% - облекла и обувки. При това решително не се прави разлика между децата по верски и етнически принцип.¹⁰

Друга група граждани, към която са адресирани грижите, включва възрастните хора, останали сами, без препитание и подслон. В сравнение с вниманието, което се отделя на съдбата на сираците, общинските власти са видимо по-пестеливи към обезпечаването на старините на тези жители на града - факт, който се обяснява и с по-малкия брой нуждаещи се. Социалните работници преценяват, че материалната база на благотворителните организации е достатъчна и не се опитват да организират общински приют. Липсата му се компенсират с по-

мането на издръжката на старците, жители на София, в домовете на фондация "Всех скорбящих радость", на еврейското дружество «Подкрепа», на църквите в Подгумерския и Сеславския манастири, в старопитала «Юлия Малинова». Скучният, но точен език на цифрите, регистрира средно на година по 150 до 260 възрастни хора, чиито разходи общината е поела изцяло.¹¹

Акцент в социалната дейност на местните власти е общото подпомагане на градската беднота. Формите са отдавна известни и вече изпитани - предоставяне на безплатни или евтини въглища и дърва за отопление, на храна и дрехи, на неголеми парични помощи. Разликата е в размера на отделените средства, които чувствително нарастват в сравнение с предходните години. Особено ефикасни се оказват т.нар. «народни трапезарии» (или кухни), пробива си път подпомагането срещу труд.¹²

Специфично място в социалната дейност на общината заемат медицинските грижи за социално слабите. За тяхното осигуряване се изискват много средства, координация и подготвен персонал. Съобразявайки се със своите възможности, частната благотворителност се намесва слабо в този вид обществено подпомагане, оставяйки го на грижите на държавата и общината. По-добрите собствени приходи и помощите от държавния бюджет позволяват на местната власт да развие вече постигнатото през 20-те и първата половина на 30-те години. Градските амбулатории и аптеката продължават безплатно да преглеждат и да предоставят лекарства на бедно-болните. Главният стремеж сега е да се разшири мрежата от общински здравни заведения, да се изградят нови специализирани центрове. Това става възможно и благодарение на създаването през 1935 г. на специален здравен общински фонд. Разполагайки с повече средства, Софийската управа успява да реализира немалка част от намеренията си. През 1938-1939 г. тя издържа 11 съвещателни станции за деца, бременни и за хора с психически заболявания, 8 амбулатории, 2 противотуберкулозни и 1 противовенерически диспансер, зъболекарски кабинет, стреми се да организира здравната проверка на домашната прислуга. Открити са общински родилен дом (1938 г.), болница за заразно болни (1939 г.), започва строежът на болницата за белодробни заболявания.¹³

Интерес представлява кои категории граждани се ползват с облекчения в общинските здравни заведения и какви са те. Лечебната помощ е безплатна за всички, които са категоризирани като бедни. На безплатни прегледи имат право и общинските чиновници и техните семейства, а в болниците те заплащат съобразно дохода си. Бедните, регистрирани като I категория, получават и напълно безплатни лекарства от клоновете на общинската аптека, а втората категория и чиновниците плащат медикаментите честично.¹⁴ Общината издържа и 8 градски училищни лекари, които поемат профилактичните прегледи и някои васкуинации в общинските училища, наблюдават трапезариите.

Преценявайки постигнатото, в края на 1939 г. ръководителят на отделени-

ето за обществено подпомагане В. Радев заявява: «С тая дейност общината не е можала да задоволи всички нужди и голяма част от тях се покриват от организираната дружествена благотворителност». «Но по закон - продължава той - на общината е предоставено подпомагането на нуждаещите се нейни граждани и тя трябва да направи всичко възможно да изпълни това си задължение».¹⁵ Оценката му е доста обективна и отразява както достиженията, така и бъдещите задачи и амбиции. Като цяло новите моменти в системата за обществено подпомагане, промените в статута на местната власт се отразяват положително върху социалната ѝ дейност. Властите в София стъпват на вече постигнатото през 20-те и първата половина на 30-години на ХХ в. като опит, взаимоотношения, материална база, човешки потенциал, конкретни практики и се стремят да го доразвият. Нарасналите финансови възможности, стабилизирането на чиновническия апарат и увеличаването на хората, непосредствено заети в системата, им дава възможност да осъществят много свои намерения. Насоките, в които протича дейността на общината, са съобразени с изискванията на държавния план за обществено подпомагане. Но поне за София това не означава, че местната власт просто препредава държавната политика. Напротив, социалната дейност на столичната община е съобразена със специфичните нужди на големия град - факт, който вероятно би могъл да се обясни с качествата на кметската управа, с вече натрупания от местната власт и благотворителните организации опит и полезно сътрудничество. Така през втората половина на 30-те години на ХХ в. грижите за социално слабите граждани се разширяват, обхващат нови категории хора и дейности. Местната власт продължава да си взаимодейства с частната благотворителност, развива мащабни собствени инициативи. Самото подпомагане се извършва, без да се прави разлика между гражданите по етнически или верски признак.

Бележки:

¹ За общинската реформа от 1934 г. вж. подр.: **Георгиев, В.** Буржоазните и дребно-буржоазните партии в България 1934-1939. С., 1971, 73-74; **Колев, В.** Управлението на Военния съюз 1934-1935 г. - Български военен преглед, 1995, извънреден брой, 52-67.

² Дарителство и дарителски фондации в България 1878-1951. Законови актове и административни разпоредби. С., 1997, 114-126.

³ Отчети на столичната община за годините 1934-1935-1936. С., 1937, с. 23, 73, 218.

⁴ Пак там, с. 219; **Кузмин, М.** Новите насоки в обществените грижи на столичната община. - Сердика, август 1937, № 6, с. 20.

⁵ Сердика, април 1938, № 4, с. 36; Социалната дейност на столичната голяма община през 1939 год. - Известия на Съюз «Обществена подкрепа», 1940, № 3-4, 7-8.

⁶ Отчети на столичната община за. ..., с. 219, 304-305.

⁷ Пак там, с. 219, 304; Отчет на столичните общински служби за 1937. С., 1938, с. 32;

Геновска, В. Една майка бди над децата си. - Сердика, март 1937, № 1, 34-35.

⁸ Отчет на столичните общински служби за 1939 г. С., 1940, с. 93.

⁹ Пак там, 90-91, 92.

¹⁰ Пак там, с. 213.

¹¹ Пак там, с. 96.

¹² Социалната дейност на Столичната голяма община, с. 8.

¹³ Отчет на столичните общински служби за 1938. С., 1939, с. 61, 62; Отчет на столичните... за 1939, с. 136, 138, 142-144, 157, 159.

¹⁴ Отчет на столичните... за 1939, с. 149, 159.

¹⁵ Социалната дейност на Столичната голяма община, с. 9.

THE NEW SOCIAL SUPPORT SYSTEM AND THE SOFIA MUNICIPALITY (1934-1939)

Rositsa Stoyanova

In middle thirties of XX century, the capital of the Bulgarian state is a dynamically developing town. Along with the opportunities for personal and professional realization, gradually but inexorably it amasses numerous social problems. In that respect the municipal authorities were the most concerned party. The Sofia municipality activated it's care for the socially weak strata of the population ever since the twenties of XX century. The November 1934 Social Aid Regulation-Law marked the beginning of the new stage in its policy. The Law regulates an unified social funding system, in the center of which are the Municipality and the State.

The coming into force of that law marks a change in the trends and range of social policy in the largest municipality in Bulgaria. A systematic study of city poverty was started, along with a special card-index of the people in need of social aid; the amount of the funds spent on social needs was increased; the social groups entitled to social aid extended. This report treats the various trends, in which the municipality develops it's activities: care for the orphans through the municipal social institutions and through aid for the society orphanages, arrangement for free school and social dining-rooms, summer vacations for poor children, assuming maintenance of ever more and more aged people in the society old-men houses, the ways of general aiding of the city paupers, the care for their health, etc. Special attention is given to the relationship between the municipal authorities and the charitable organizations.